

KRIMINOLOGIYA VA JINOIY ODIL SUDLOV

ILMIY-AMALIY JURNAL

2024-yil 4-son

VOLUME 4 / ISSUE 4 / 2024
ISSUE DOI: 10.51788/TSUL.CCJ.4.4.

ISSN 2181-2179
DOI: 10.51788/TSUL.CCJ.

Crossref
Content
Registration

MUASSIS:

**TOSHKENT DAVLAT YURIDIK
UNIVERSITETI**

“Kriminologiya va jinoiy odil sudlov” ilmiy-amaliy jurnali O‘zbekiston matbuot va axborot agentligi tomonidan 2021-yil 18-martda 1160-sonli guvohnoma bilan davlat ro‘yxatidan o‘tkazilgan.

Ushbu jurnal O‘zbekiston Respublikasi Huquqni muhofaza qilish akademiyasi bilan hamkorlikda tashkil etilgan.

Jurnal O‘zbekiston Respublikasi Oliy ta’lim, fan va innovatsiyalar vazirligi huzuridagi Oliy attestatsiya komissiyasi jurnallari ro‘yxatiga kiritilgan.

Mualliflik huquqlari Toshkent davlat yuridik universitetiga tegishli. Barcha huquqlar himoyalangan. Jurnal materiallaridan foydalanish, tarqatish va ko‘paytirish muassis ruxsati bilan amalga oshiriladi.

Sotuvda kelishilgan narxda.

Nashr bo‘yicha mas‘ul:

O. Choriyev

Muharrirlar:

Y. Mahmudov, M. Sharifova,
Sh. Beknazarova, Y. Yarmolik,
E. Mustafayev

Musahhih:

S. Rasulova

Texnik muharrir:

U. Sapayev

Dizayner:

D. Rajapov

Tahririyat manzili:

100047. Toshkent shahri,
Sayilgoh ko‘chasi, 35.

Tel.: (0371) 233-66-36, 233-41-09.

Faks: (0371) 233-37-48.

Veb-sayt: www.ccj.tsul.uz

E-mail: criminologyjournal@tsul.uz

Obuna indeksi: 1386.

Nashriyot litsenziyasi

№ 174625, 29.11.2023-y.

Jurnal 24.12.2024-yilda
bosmaxonaga topshirildi.

Qog‘oz bichimi: A4.

Shartli bosma tabog‘i: 7

Adadi: 100. Buyurtma: № 157.

Bosmaxona litsenziyasi

29.11.2023 № 174626

TDYU bosmaxonasida chop etildi.

Bosmaxona manzili:

100047. Toshkent shahri,
Sayilgoh ko‘chasi, 37.

© Toshkent davlat yuridik universiteti

BOSH MUHARRIR

N. Salayev – Toshkent davlat yuridik universiteti Jinoyat huquqi, kriminologiya va korrupsiyaga qarshi kurashish kafedrası professori, yuridik fanlar doktori

BOSH MUHARRIR

S. Samadov – O‘zbekiston Respublikasi Huquqni muhofaza qilish akademiyasi boshlig‘i v.v.b.

BOSH MUHARRIR O‘RINBOSARI

D. Bazarova – Toshkent davlat yuridik universiteti Jinoyat-protsessual huquqi kafedrası mudiri, yuridik fanlar doktori, professor

MAS‘UL MUHARRIR

A. Otajonov – Toshkent davlat yuridik universiteti Jinoyat huquqi, kriminologiya va korrupsiyaga qarshi kurashish kafedrası mudiri, yuridik fanlar doktori, professor

TAHRIR HAY‘ATI A‘ZOLARI

M. Rustambayev – O‘zbekiston Respublikasi Jamoat xavfsizligi universiteti boshlig‘i, yuridik fanlar doktori, professor

F. Raximov – O‘zbekiston Respublikasi Huquqni muhofaza qilish akademiyasi professori, yuridik fanlar doktori

Q. Abdurasulova – Toshkent davlat yuridik universiteti professori, yuridik fanlar doktori

V. Davlyatov – yuridik fanlar bo‘yicha falsafa doktori (PhD), dotsent

S. Niyozova – Toshkent davlat yuridik universiteti professori, yuridik fanlar doktori

Sh. Xaydarov – Toshkent davlat yuridik universiteti professor v.b., yuridik fanlar doktori

R. Kabulov – O‘zbekiston Respublikasi IIV akademiyasi professori, yuridik fanlar doktori

B. Umirzakov – O‘zbekiston Respublikasi IIV akademiyasi dotsenti, yuridik fanlar bo‘yicha falsafa doktori (PhD)

A. Baratov – Toshkent davlat yuridik universiteti dotsenti, yuridik fanlar nomzodi

I. Astanov – O‘zbekiston Respublikasi Huquqni muhofaza qilish akademiyasi professori, yuridik fanlar doktori

B. Pulatov – O‘zbekiston Respublikasi Huquqni muhofaza qilish akademiyasi professori, yuridik fanlar doktori

**УЧРЕДИТЕЛЬ:
ТАШКЕНТСКИЙ ГОСУДАРСТВЕННЫЙ
ЮРИДИЧЕСКИЙ УНИВЕРСИТЕТ**

Правовой научно-практический журнал «Криминология и уголовное правосудие» зарегистрирован Агентством печати и информации Узбекистана 18 марта 2021 года с удостоверением № 1160.

Журнал создан при сотрудничестве с Правоохранительной академией Республики Узбекистан.

Журнал включён в перечень журналов Высшей аттестационной комиссии при Министерстве высшего образования, науки и инноваций Республики Узбекистан.

Авторские права принадлежат Ташкентскому государственному юридическому университету. Все права защищены. Использование, распространение и воспроизведение материалов журнала осуществляется с разрешения учредителя.

Реализуется по договорной цене.

Ответственный за выпуск:
О. Чориев

Редакторы:
Й. Махмудов, М. Шарифова,
Ш. Бекназарова, Е. Ярмолик,
Э. Мустафаев

Корректор:
С. Расулова

Технический редактор:
У. Сапаев

Дизайнер:
Д. Ражапов

Адрес редакции:
100047. Город Ташкент,
улица Сайилгох, 35.

Тел.: (0371) 233-66-36, 233-41-09.

Факс: (0371) 233-37-48.

Веб-сайт: www.ccj.tsul.uz

E-mail: criminologyjournal@tsul.uz

Подписной индекс: 1386.

Издательская лицензия от
29.11.2023 г. № 174625.

Журнал передан в типографию
24.12.2024.

Формат бумаги: А4.

Усл. п. л. 7. Тираж: 100 экз.

Номер заказа: 157.

Лицензия типографии от
№ 174626, 29.11.2023.

Отпечатано в типографии
Ташкентского государственного
юридического университета.
100047, г. Ташкент, ул. Сайилгох, дом 37.

© Ташкентский государственный
юридический университет

ГЛАВНЫЙ РЕДАКТОР

Н. Салаев – доктор юридических наук, профессор кафедры уголовного права, криминологии и противодействия коррупции Ташкентского государственного юридического университета

ГЛАВНЫЙ РЕДАКТОР

С. Самадов – врио начальника Правоохранительной академии Республики Узбекистан

ЗАМЕСТИТЕЛЬ ГЛАВНОГО РЕДАКТОРА

Д. Базарова – доктор юридических наук, профессор, заведующая кафедрой уголовно-процессуального права Ташкентского государственного юридического университета

ОТВЕТСТВЕННЫЙ РЕДАКТОР

А. Отажонов – доктор юридических наук, профессор, заведующий кафедрой уголовного права, криминологии и противодействия коррупции Ташкентского государственного юридического университета

ЧЛЕНЫ РЕДКОЛЛЕГИИ

М. Рустамбаев – доктор юридических наук, профессор, начальник Университета общественной безопасности Республики Узбекистан

Ф. Рахимов – доктор юридических наук, профессор Правоохранительной академии Республики Узбекистан

К. Абдурасулова – доктор юридических наук, профессор Ташкентского государственного юридического университета

В. Давлятов – доктор философии по юридическим наукам (PhD), доцент

С. Ниёзова – доктор юридических наук, профессор Ташкентского государственного юридического университета

Ш. Хайдаров – доктор юридических наук, и.о. профессора Ташкентского государственного юридического университета

Р. Кабулов – доктор юридических наук, профессор Академии МВД Республики Узбекистан

Б. Умирзаков – доктор философии по юридическим наукам (PhD), доцент Академии МВД Республики Узбекистан

А. Баратов – кандидат юридических наук, доцент Ташкентского государственного юридического университета

И. Астанов – доктор юридических наук, профессор Правоохранительной академии Республики Узбекистан

Б. Пулатов – доктор юридических наук, профессор Правоохранительной академии Республики Узбекистан

**FOUNDER
TASHKENT STATE UNIVERSITY OF LAW**

"The scientific-practical journal "Criminology and Criminal Justice" was registered by the Press and Information Agency of Uzbekistan on March 18, 2021, with certificate No. 1160.

This journal was founded in cooperation with the Law Enforcement Academy of the Republic of Uzbekistan.

The journal is included in the list of journals of the Higher Attestation Commission under the Ministry of Higher Education, Science and Innovations of the Republic of Uzbekistan.

Copyright belongs to Tashkent State University of Law. All rights reserved. Use, distribution and reproduction of materials of the journal are carried out with the permission of the founder.

Agreed-upon price.

Publication Officer:
O. Choriev

Editors:
Y. Makhmudov, M. Sharifova,
Sh. Beknazarova, Y. Yarmolik, E. Mustafaev

Proofreader:
S. Rasulova

Technical editor:
U. Sapaev

Designer:
D. Rajapov

Editorial office address:
100047. Tashkent city,
Sayilgokh street, 35.

Phone: (0371) 233-66-36,
233-41-09.

Fax: (0371) 233-37-48.

Website: www.ccj.tsul.uz

E-mail: criminologyjournal@tsul.uz

Subscription index: 1386.

Publishing license
№ 174625, 29.11.2023.

The journal is submitted to the Printing house on 24.12.2024.

Paper size: A4.

Cond.p.f: 7.

Units: 100. Order: № 157.

Printing house license
№ 174626, 29.11.2023-y.

Published in the Printing house of Tashkent State University of Law.
100047. Tashkent city, Sayilgokh street, 37.

© Tashkent State University of Law

EDITOR-IN-CHIEF

N. Salayev – Professor of the Department of Criminal Law, Criminology and Anti-Corruption of Tashkent State University of Law, Doctor of Law

EDITOR-IN-CHIEF

S. Samadov – Acting Head of the Law Enforcement Academy of the Republic of Uzbekistan

DEPUTY EDITOR-IN-CHIEF

D. Bazarova – Head of the Department of Criminal and Procedural Law of Tashkent State University of Law, Doctor of Law, Professor

EXECUTIVE EDITOR

A. Otajonov – Head of the Department of Criminal Law, Criminology and Anti-Corruption of Tashkent State University of Law, Doctor of Law, Professor

MEMBERS OF THE EDITORIAL BOARD

M. Rustambayev – Head of the University of Public Security of the Republic of Uzbekistan, Doctor of Law, Professor

F. Raximov – Professor of the Law Enforcement Academy of the Republic of Uzbekistan, Doctor of Law

Q. Abdurasulova – Professor of Tashkent State University of Law, Doctor of Law

V. Davlyatov – Doctor of Philosophy in Law (PhD), Associate Professor

S. Niyozova – Professor of Tashkent State University of Law, Doctor of Law

Sh. Khaydarov – Acting professor of Tashkent State University of Law, Doctor of Law

R. Kabulov – Professor of the Ministry of Internal Affairs of the Republic of Uzbekistan, Doctor of Law

B. Umirzakov – Associate professor of the Ministry of Internal Affairs of the Republic of Uzbekistan, Doctor of Philosophy in Law (PhD)

A. Baratov – Associate professor of Tashkent State University of Law, Candidate of Legal Sciences

I. Astanov – Professor of the Law Enforcement Academy of the Republic of Uzbekistan, Doctor of Law

B. Pulatov – Professor of the Law Enforcement Academy of the Republic of Uzbekistan, Doctor of Law

MUNDARIJA

12.00.07 – SUD HOKIMIYATI. PROKUROR NAZORATI. HUQUQNI MUHOFAZA QILISH FAOLİYATINI TASHKIL ETISH. ADVOKATURA

Sobitova Umidaxon Murod qizi

FUQAROLARNING REPRODUKTIV SALOMATLIGINI MUHOFAZA QILISH USTIDAN
PROKUROR NAZORATINI TA'MINLASH MUAMMOLARI 8

12.00.08 – JINOYAT HUQUQI. JINOYAT-IJROIYA HUQUQI

Niyozova Salomat Saparovna

JINSIY DAXLSIZLIKKA QARSHI QARATILGAN JINOYATLARDA VOYAGA
YETMAGAN JABRLANUVCHILARNING VIKTIMOLOGIK TAVSIFI18

Israilov Dilshod Shavkatovich

SOG'LIQQA QARSHI JINOYATLAR TUSHUNCHASI, MOHIYATI VA TASNIFLANISHI32

Kamalova Dildora G'ayratovna, Ibroximov Saidakbar Ilxom o'g'li

JAZONI O'TASHDAN MUDDATIDAN ILGARI SHARTLI OZOD QILISH
TUSHUNCHASI VA HUQUQIY AHAMIYATI44

12.00.12 – KORRUPSIYA MUAMMOLARI

Meliyev Xudoyor Xurramovich

DAVLAT XIZMATLARI TIZIMINI RIVOJLANTIRISH KORRUPSIYA VA
BYUROKRATIYAGA TA'SIRCHAN CHORA SIFATIDA57

Majidov Shahzod Abdixalil o'g'li

KORRUPSIYAGA OID HUQUQBUZARLIK HAQIDA XABAR BERGAN
SHAXSLARNING HUQUQLARINI BELGILASH ISTIQBOLLARI65

Oblakulov Davlat Oltinboyevich

O'ZBEK DAVLATCHILIGI TARIXIDA KORRUPSIYAGA QARSHI KURASHISH
ETYUDLARI: AMIR TEMURNING KORRUPSIYAGA QARSHI KURASHISH
SIYOSATI78

Yusupov Nodirbek Abdujalilovich

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASIDA ISHGA QABUL QILISH JARAYONIGA
KORRUPSIYANING SALBIY TA'SIRI95

12.00.15 – KRIMINOLOGIYA

O'razaliyev Murod Qorayevich

OILADA ZO'RLIK ISHLATISH SABABLARI 105

СОДЕРЖАНИЕ

12.00.07 – СУДЕБНОЕ ВЛАСТЬ. ПРОКУРОРСКИЙ НАДЗОР. ОРГАНИЗАЦИЯ ПРАВООХРАНИТЕЛЬНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ. АДВОКАТУРА

Собитова Умидахон Мурод кизи

ПРОБЛЕМЫ ОБЕСПЕЧЕНИЯ ПРОКУРОРСКОГО НАДЗОРА ЗА ОХРАНОЙ
РЕПРОДУКТИВНОГО ЗДОРОВЬЯ ГРАЖДАН 8

12.00.08 – УГОЛОВНОЕ ПРАВО. УГОЛОВНО-ИСПОЛНИТЕЛЬНОЕ ПРАВО

Ниёзова Саломат Сапаровна

ВИКТИМОЛОГИЧЕСКАЯ ХАРАКТЕРИСТИКА НЕСОВЕРШЕННОЛЕТНИХ
ПОТЕРПЕВШИХ В ПРЕСТУПЛЕНИЯХ ПРОТИВ ПОЛОВОЙ
НЕПРИКОСНОВЕННОСТИ18

Исраилов Дилшод Шавкатович

ПОНЯТИЕ, СУЩНОСТЬ И КЛАССИФИКАЦИЯ ПРЕСТУПЛЕНИЙ ПРОТИВ
ЗДОРОВЬЯ32

Камалова Дилдора Гайратовна, Иброхимов Саидакбар Ильхом угли

ПОНЯТИЕ И ПРАВОВОЕ ЗНАЧЕНИЕ УСЛОВНО-ДОСРОЧНОГО
ОСВОБОЖДЕНИЯ ОТ ОТБЫВАНИЯ НАКАЗАНИЯ44

12.00.12 – ПРОБЛЕМЫ КОРРУПЦИИ

Мелиев Худоёр Хуррамович

РАЗВИТИЕ СИСТЕМЫ ГОСУДАРСТВЕННЫХ УСЛУГ КАК ЭФФЕКТИВНАЯ
МЕРА ПРОТИВОДЕЙСТВИЯ КОРРУПЦИИ И БЮРОКРАТИИ57

Мажидов Шахзод Абдихалил угли

ПЕРСПЕКТИВЫ УСТАНОВЛЕНИЯ ПРАВ ЛИЦ, СООБЩИВШИХ
О КОРРУПЦИОННЫХ ПРАВОНАРУШЕНИЯХ65

Облакулов Давлат Олтинбоевич

ЭТЮДЫ ПРОТИВОДЕЙСТВИЯ КОРРУПЦИИ В ИСТОРИИ УЗБЕКСКОЙ
ГОСУДАРСТВЕННОСТИ: АНТИКОРРУПЦИОННАЯ ПОЛИТИКА
АМИРА ТЕМУРА78

Юсупов Нодирбек Абдужалилович

НЕГАТИВНОЕ ВЛИЯНИЕ КОРРУПЦИИ НА ПРОЦЕСС ПРИЁМА
НА РАБОТУ В РЕСПУБЛИКЕ УЗБЕКИСТАН95

12.00.15 – КРИМИНОЛОГИЯ

Уразалиев Мурод Кораевич

ПРИЧИНЫ СЕМЕЙНОГО НАСИЛИЯ 105

CONTENTS

12.00.07 – JUDICIAL BRANCH. PROSECUTOR'S CONTROL. ORGANIZATION OF LAW ENFORCEMENT. ADVOCACY

Sobitova Umidakhon Murod kizi

PROBLEMS OF ENSURING PUBLIC PROSECUTOR'S SUPERVISION OVER
THE PROTECTION OF REPRODUCTIVE HEALTH OF CITIZENS 8

12.00.08 – CRIMINAL LAW. CRIMINAL-EXECUTIVE LAW

Niyozova Salomat Saparovna

VICTIMOLOGICAL CHARACTERISTICS OF MINOR VICTIMS IN CRIMES
AGAINST SEXUAL INTEGRITY 18

Israilov Dilshod Shavkatovich

CONCEPT, ESSENCE AND CLASSIFICATION OF CRIMES AGAINST HEALTH 32

Kamalova Dildora Gayratovna, Ibrokhimov Saidakbar Ilkhom ugli

CONCEPT AND LEGAL SIGNIFICANCE OF PAROLE 44

12.00.12 – CORRUPTION PROBLEMS

Meliyev Khudoyor Khurramovich

DEVELOPMENT OF THE PUBLIC SERVICES SYSTEM AS AN EFFECTIVE
MEASURE TO CORRUPTION AND BUREAUCRACY 57

Majidov Shahzod Abdikhalil ugli

PROSPECTS FOR ESTABLISHING THE RIGHTS OF PERSONS WHO HAVE
REPORTED CORRUPTION OFFENSES 65

Oblakulov Davlat Oltinboyevich

ANTI-CORRUPTION STUDIES IN THE HISTORY OF UZBEK STATEHOOD:
AMIR TEMUR'S ANTI-CORRUPTION POLICY 78

Yusupov Nodirbek Abdujalilovich

THE NEGATIVE IMPACT OF CORRUPTION IN THE RECRUITMENT
PROCESS IN THE REPUBLIC OF UZBEKISTAN 95

12.00.15 – CRIMINOLOGY

Urazaliev Murod Korayevich

CAUSES OF DOMESTIC VIOLENCE 105

Kelib tushgan / Получено / Received: 23.10.2024
Qabul qilingan / Принято / Accepted: 29.11.2024
Nashr etilgan / Опубликовано / Published: 24.12.2024

DOI: 10.51788/tsul.ccj.4.4./UCHS9845
UDC: 343.3:340.62(045)(575.1)

SOG'LIQQA QARSHI JINOYATLAR TUSHUNCHASI, MOHIYATI VA TASNIFLANISHI

Israilov Dilshod Shavkatovich,
O'zbekiston Respublikasi
Sudyalar oliy kengashi huzuridagi
Sudyalar oliy maktabi direktori o'rinbosari,
yuridik fanlar bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
ORCID: 0009-0005-8460-3099
e-mail: dilshod.israilov191063@gmail.com

Annotatsiya. Mazkur maqolada sog'liqqa qarshi jinoyatlar tushunchasi, mohiyati va ularning tasniflanishiga doir masalalar tahlil etilgan. Shuningdek, sog'liq insonga genetik tomondan beriluvchi muhim tabiiy boylik hisoblanishi, u har bir davlat tomonidan jinoiy-huquqiy jihatdan muhofaza qilinishi, uning tushunchasi, mohiyati va tasnifi bo'yicha olimlarning fikrlari o'rganilgan. Bundan tashqari, maqolada muallifning sog'liqqa qarshi jinoyatlarga ta'rifi berilgan bo'lib, ushbu jinoyatlar tarkibi moddiy xususiyatga ega ekanligi ta'kidlangan. Shuningdek, sog'liqqa qarshi jinoyatlar obyektiv tomonining zaruriy belgisi sifatida tahlil etilayotgan jinoyatlar uchun qonunda ko'rsatilgan sog'liqqa zarar yetkazish turidagi jinoiy oqibatlar va qilmish o'rtasidagi sababiy bog'lanishni aniqlash shartligi ham bayon etilgan. Shu bilan bir qatorda, mazkur maqolada muallif sog'liqqa qarshi jinoyat sifatida badanga shikast yetkazish va uning o'ziga xos mezonlari yuzasidan ham fikrlar berib o'tgan. Bundan tashqari, maqolada "badanga shikast yetkazish" va "sog'liqqa shikast yetkazish" tushunchalari haqidagi masalalar bahs-munozaraga sabab bo'lib kelgani, ammo ko'plab yuridik adabiyotlarda "sog'liqqa shikast yetkazish" emas, balki "badanga shikast yetkazish" tushunchasi keltirib o'tilgani yuzasidan olimlarning fikrlari ham o'rganilgan.

Kalit so'zlar: badanga shikast yetkazish, javobgarlik, jazo, jinoyat, sog'liq, shikast yetkazish, inson sog'lig'i, mezon, obyektiv tomon, zaruriy belgi

ПОНЯТИЕ, СУЩНОСТЬ И КЛАССИФИКАЦИЯ ПРЕСТУПЛЕНИЙ ПРОТИВ ЗДОРОВЬЯ

Исраилов Дилшод Шавкатович,
доктор философии по юридическим наукам (PhD), доцент,
заместитель директора Высшей школы судей при
Высшем судейском совете Республики Узбекистан

Аннотация. В данной статье анализируются понятие, сущность преступлений против здоровья и вопросы их классификации. Также были изучены мнения учёных о том, что здоровье – это природный ресурс, генетически переданный человеку и важный для человека, охраняемый каждым государством в уголовно-правовом отношении, его понятие, сущность и классификация. Кроме того, в статье даётся авторское определение преступлений против здоровья, а также подчёркивается, что состав этих преступлений носит материальный характер. Также в качестве необходимого признака объективной стороны преступлений против здоровья следует указать условие установления причинно-следственной связи между преступными последствиями, определёнными в законодательстве как вид причинения вреда здоровью по анализируемым преступлениям, и деянием. Вместе с тем в этой статье автор также высказал мнение об отнесении к преступлениям против здоровья – причинение телесных повреждений и приводит конкретные критерии. Кроме того, в статье также исследуются мнения учёных по поводу того, что вопросы о понятиях «телесное повреждение» и «причинение вреда здоровью» являются предметом споров, но во многих юридических изданиях приводится понятие «телесное повреждение», а не «причинение вреда здоровью».

Ключевые слова: телесные повреждения, ответственность, наказание, преступление, здоровье, вред, здоровье человека, критерий, объективная сторона, необходимый признак

CONCEPT, ESSENCE AND CLASSIFICATION OF CRIMES AGAINST HEALTH

Israilov Dilshod Shavkatovich,
Deputy Director of the Supreme School of Judges under
the Supreme Council of Judges of the Republic of Uzbekistan,
Doctor of Philosophy in Law, Associate Professor

Abstract. This article analyzes the concept, essence, and classification of crimes against health. The views of scientists on the concept, essence, and classification of health as a natural resource genetically inherited to humans and important to humans, and its criminal-legal protection by each state, have also been studied. In addition, the article provides the author's definition of crimes against health, emphasizing that the composition of these crimes is material in nature. It is also stated that as a necessary

sign of the objective side of crimes against health, it should be understood that for the analyzed crimes, it is necessary to determine the causal connection between the criminal consequences of the type of health damage specified in the law and the act. At the same time, in this article, the author also provided opinions on bodily harm as a crime against health and its specific criteria. In addition, the article also examines the opinions of scholars that the issues of the concepts of “injury to the body” and “injury to health” have been the subject of controversy, but in many legal literature, the concept of “injury to the body” is cited, not “injury to health.”

Keywords: *bodily injury, liability, punishment, crime, health, injury, human health, criterion, objective side, necessary sign*

Kirish

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil 28-yanvardagi PF-60-sonli “2022–2026-yillarga mo'ljallangan Yangi O'zbekistonning taraqqiyot strategiyasi to'g'risida”gi Farmonida eng muhim yo'nalishlardan biri mamlakatimizda adolat va qonun ustuvorligi tamoyillarini taraqqiyotning eng asosiy va zarur shartiga aylantirish ekanligi ko'rsatib o'tilgan. Olib borilayotgan islohotlardan ko'zlangan maqsad “Inson qadri uchun” tamoyili asosida mamlakatimizda har bir fuqaroning huquq va qonuniy manfaatlarini himoya qilish, inson qadri yuksaltirilgan erkin fuqarolik jamiyatini yaratishdan iborat. Bunda eng muhim masala fuqarolarimizni turli jinoiy tajovuzlardan himoya qilish hisoblanadi. Chunki har qaysi davrda hamda jamiyatda shaxsning erkin va farovon hayotiga, huquq va qonuniy manfaatlariga jinoyatchilik, shuningdek, boshqa tajovuzlar natijasida putur yetkazilgan. Shuning uchun, eng avvalo, qonun ustuvorligi va qonun oldida barchaning tengligiga erishish lozim. Shundagina sodir etilgan jinoyatlar bo'yicha jazo muqarrarligini ta'minlash mumkin bo'ladi. Inson huquqlari umumjahon deklaratsiyasining 7-moddasida “Barcha odamlar qonun oldida tengdir va hech bir tafovutsiz qonun bilan teng himoya qilinish huquqiga egadir”, – deb bejiz keltirib o'tilmagan.

Bugungi kunda respublikamizda sodir etilayotgan jami jinoyatlarning uchdan bir qismini tashkil qilayotgan inson hayoti va sog'lig'iga tajovuz qiluvchi jinoyatlar tendensiyasining har doim nazorat ostida bo'lishi, ularning ko'payib borishining oldini olish va bartaraf etishga qaratilgan keskin choralar ko'rilishi lozim.

Sog'liq insonga genetik tomondan beriluvchi va inson uchun muhim bo'lgan tabiiy boylik hisoblanib, har bir davlatda jinoiy-huquqiy jihatdan muhofaza qilinadi. Sog'liqni himoya qilish huquqi insonning O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi va boshqa qonun normalari bilan mustahkamlangan va kafolatlangan asosiy huquqlaridan biridir. O'zbekiston Respublikasida demokratiya umuminsoniy prinsiplarga asoslanadi, ularga ko'ra, inson, uning hayoti, erkinligi, sha'ni, qadr-qimmati va boshqa ajralmas huquqlari oliy qadriyat hisoblanadi.

Inson, uning hayoti, shu bilan birga, sog'lig'i tabiiy huquqlar sanaladi. Shu bois mazkur huquqlar xalqaro hujjatlar bilan, jumladan, Inson huquqlari umumjahon

deklaratsiyasi [1] hamda Iqtisodiy, ijtimoiy va madaniy huquqlar to'g'risidagi xalqaro pakt [2] bilan mustahkamlangan.

O'zbekiston Respublikasi fuqarolari sog'liqni saqlash borasida daxlsiz huquqqa ega hamda davlat yoshi, jinsi, irqi, millati, tili, dinga munosabati, ijtimoiy kelib chiqishi, e'tiqodi, shaxsiy va ijtimoiy mavqeyidan qat'i nazar, fuqarolar sog'lig'i saqlanishini kafolatlaydi.

Inson sog'lig'iga shikast yetkazilishi uning yo'qotilgan sog'lig'ini tiklash bilan shug'ullanishga, davolanishga, yangi, noqulay sharoitlarga moslashishga majbur qiladi. Shu boisdan ham davlat oliy qadriyat sifatida insonning huquq va erkinliklari ustuvorligini e'tirof etgan holda, jinoyat-huquqiy vositalar bilan ham inson sog'lig'i saqlanishiga qaratilgan qoidalarga fuqarolar tomonidan rioya etilishini ta'minlashi lozim.

Material va metodlar

Sog'liqqa qarshi jinoyatlar tushunchasi, mohiyati va ularning tasniflanishi mavzusini yoritishda tarixiylik, tizimli huquqiy tahlil, taqqoslash, qiyosiy-huquqiy tahlil kabi usullardan foydalanilgan.

Tadqiqot natijalari

Amaldagi Jinoyat kodeksi Maxsus qismining "Shaxsga qarshi jinoyatlar" deb nomlangan 1-bo'limi II bobi "Sog'liqqa qarshi jinoyatlar" deb nomlangan bo'lib, ushbu bobda badanga yetkazilgan shikast darajasiga ko'ra quyidagi jinoyatlar og'iridan yengiliga qarab tasniflangan: qasddan badanga og'ir shikast yetkazish (104-modda); qasddan badanga o'rtacha og'ir shikast yetkazish (105-modda); kuchli ruhiy hayajonlanish holatida qasddan badanga og'ir yoki o'rtacha og'ir shikast yetkazish (106-modda); zaruriy mudofaa chegarasidan chetga chiqib qasddan badanga og'ir shikast yetkazish (107-modda); ijtimoiy xavfli qilmish sodir etgan shaxsni ushlashning zaruriy choralari chegarasidan chetga chiqib badanga qasddan og'ir shikast yetkazish (108-modda); qasddan badanga yengil shikast yetkazish (109-modda); qiynash (110-modda); ehtiyotsizlik orqasidan badanga o'rtacha og'ir yoki og'ir shikast yetkazish (111-modda).

Sog'liqqa qarshi jinoyatlarni yuridik tahlil qiladigan bo'lsak, A.A. Otajonov sog'liqqa qarshi jinoyatlar deganda inson organlari yoki organizmi to'qimalari anatomik butunligi yoki ular fiziologik funksiyasining tashqi ta'sir oqibatida buzilishi yoxud insonga jismoniy jihatdan og'riq beruvchi, shuningdek, uning ruhiyati buzilishiga olib kelishda ifodalangan qasd yoki ehtiyotsizlik shaklidagi huquqqa xilof qilmishlar tushunilishini ta'kidlab, Jinoyat kodeksida nazarda tutilgan sog'liqqa qarshi jinoyatlarni: 1) badanga turli darajada shikast yetkazish mumkin bo'lgan (JK, 104-109, 111-m.) va 2) qiynash bilan bog'liq bo'lgan sog'liqqa zarar yetkazish (JK, 110-m.) mumkin bo'lgan jinoyatlarga ajratishni taklif qilgan [3].

Tahlil qilinayotgan jinoyatlarning bevosita obyekti – boshqa shaxsning sog'lig'ini ta'minlovchi ijtimoiy munosabatlar. Mazkur jinoyatlar sodir etilishi natijasida qanday bo'lmasin aniq bir shaxs organizmining muayyan fiziologik holati yoki ruhiyati buzilishi ro'y beradi.

Shuning uchun inson sog'lig'i buzilishiga olib kelgan har qanday sog'liqqa zarar yetkazishga sog'liqqa qarshi jinoyatlar deb qarash lozim. Bunda jabrlanuvchining yoshi

yoki holati hech qanday ahamiyat kasb etmaydi, balki uning u yoki bu biologik sifatleri va muayyan vaqtda jabrlanuvchining faktik sog'liq holati inobatga olinadi.

Sog'liqqa qarshi jinoyatlarni har tomonlama chuqur tahlil qilish uchun birinchi navbatda "inson sog'lig'i" tushunchasiga alohida to'xtalib o'tish maqsadga muvofiq. Xalqaro sog'liqni saqlash tashkiloti tomonidan berilgan ta'rifga ko'ra, sog'liq insonda faqatgina kasalliklar va jismoniy nuqsonlarning yo'qligi emas, balki insonning to'liq jismoniy, ma'naviy va ijtimoiy farovon holati hisoblanadi [4].

A.Y. Shalagin esa mazkur ta'rifni kengaytirgan holda "Individning sog'lig'i uning maksimal hayoti davomida biologik, jismoniy va ruhiy funksiyalarning, optimal darajadagi mehnat qobiliyati va ijtimoiy faolligi saqlanishi hamda rivojlanishi bilan belgilanadi" [5], – degan fikrni ilgari surgan.

Sog'liqqa qarshi jinoyatlar obyektiv tomondan harakat yoki harakatsizlikda sodir etilishi mumkin. Sog'liqqa qarshi jinoyat tarkiblari moddiy tarkibli tuzilish xususiyatiga egadir. Bu esa sog'liqqa qarshi jinoyatlar obyektiv tomonining zaruriy belgisi sifatida tahlil etilayotgan jinoyatlar uchun qonunda ko'rsatilgan sog'liqqa zarar yetkazish turidagi jinoiy oqibatlar va qilmish o'rtasidagi sababiy bog'lanishni aniqlash shartligini anglatadi.

Inson sog'lig'i bilan bog'liq ayrim tushunchalar borki, ular sog'liqqa qarshi jinoyatlarni to'g'ri malakalashda ahamiyatga ega, xususan:

inson organlari – umumiy vazifani bajarish uchun strukturaviy birlikka birlashtirilgan to'qimalarning yig'indisi;

organizm to'qimalari – umumiy tuzilish va rivojlanishga ega hamda ma'lum funksiyalarni bajaradigan hujayralar va hujayralararo moddalar guruhi;

inson fiziologiyasi – organizm funksiyalari, tizimlari, a'zolari, to'qimalari, hujayralari va ularning boshqarish mexanizmlari tizimi;

sog'liqqa ziyon yetkazish – tashqi omillar ta'siri natijasida inson a'zo va to'qimalarining anatomik butunligi hamda (yoki) fiziologik faoliyati buzilishi.

Biroq "badanga shikast yetkazish" tushunchasi o'z mazmuni bilan inson fiziologiyasiga yetkazilgan ziyonni, ya'ni ko'rish, so'zlash, eshitish qobiliyatini yo'qotish yoxud ruhiy holati buzilishini qamrab ololmaydi. Shuning uchun ko'plab davlatlarning jinoyat qonunchiligida "badanga shikast yetkazish" tushunchasi o'rniga "sog'liqqa ziyon yetkazish" tushunchasi qo'llanib kelmoqda.

Xususan, biz kabi roman-german huquq tizimiga kiruvchi RF JK 111-moddasi – "Qasddan sog'liqqa og'ir ziyon(zarar) yetkazish", Qozog'iston Respublikasi JK 106-moddasi – "Qasddan sog'liqqa og'ir ziyon yetkazish", 107-moddasi – "Qasddan sog'liqqa o'rtacha og'ir ziyon yetkazish", Armaniston Respublikasi JK 112-moddasi – "Qasddan sog'liqqa og'ir shikast yetkazish", 113-moddasi – "Qasddan sog'liqqa o'rtacha og'ir ziyon yetkazish", Ozarbayjon Respublikasi JK 126-moddasi – "Qasddan sog'liqqa og'ir ziyon yetkazish", 127-moddasi "Qasddan badanga o'rtacha og'ir ziyon yetkazish" deb nomlangani ham yuqoridagi fikrlarimizni tasdiqlaydi.

Tadqiqot natijalari tahlili

Sog'liqqa qarshi jinoyatlar uchun javobgarlik aybdorning qilmishi bilan kelib chiqqan (JK 104–110-m.) oqibatlar o'rtasida sababiy bog'lanish mavjud

bo'lishini taqozo etadi. Agar mazkur oqibatlar, garchi ular aybdorning huquqqa xilof harakatlari bilan bog'liq bo'lsa-da, organizmning individual xususiyatlari yoki ko'rsatilgan tibbiy yordam tegishlicha bo'lmaganligi, jabrlanuvchining unga yetkazilgan ziyon og'irlashishiga sabab bo'lgan o'z harakatlari, aybdorning qasdi bilan qamrab olinmagan boshqa holatlar tufayli kelib chiqqan bo'lsa, qilmishni Jinoyat kodeksining ko'rsatilgan moddalari bo'yicha javobgarlikka tortish uchun asos bo'lmaydi.

Qonunda ko'rsatilgan muayyan oqibatlarning yuz berganligi (mehnat qobiliyatining yo'qotilishi, biror-bir organni yoki shu organ faoliyatining yo'qotilishi, homilaning tushishi va h.k.) badanga og'ir, o'rtacha og'ir, yengil shikast yetkazishni tamom bo'lgan jinoyat deb topishning zaruriy belgisi hisoblanadi.

Shu bilan birga, sport bellashuvlari vaqtida ushbu sport turi uchun o'rnatilgan qoidalar va xavfsizlik choralarini buzmagani holda boshqa shaxsning sog'lig'iga zarar yetkazilgan holat ham jinoiy javobgarlikni inkor etadi. Yuridik adabiyotlarda sport musobaqalari vaqtida sog'liqqa zarar yetkazish mumkin bo'lgan to'rtta vaziyat farqlanadi. Ular quyidagilar:

birinchi vaziyat – sport bellashuvi vaqtida o'yin qoidalarini buzilmagani holda sog'liqqa shikast yetkazilishi. Garchi bunday harakatlar natijasida zararli oqibatlar yuz bersa ham, shaxs sport qoidalarini buzish va shikast yetkazishga qasd qilmaydi. Shu bois uning harakatlari ijtimoiy xavfli va g'ayriqonuniy deb topilishi mumkin emas;

ikkinchi vaziyat – sportchining ehtiyotsizlikdan o'yin qoidalarini buzganligi natijasida sog'liqqa shikast yetkazilishi. Bunday hollarda ham sportchining harakatlarida jinoyat tarkibi bo'lmaydi va unga nisbatan musobaqa qoidalarida nazarda tutilgan jazolargina qo'llanishi mumkin;

uchinchi vaziyat – o'yin qoidalarini qasddan buzish natijasida sog'liqqa shikast yetkazilishi. Bunday hollarda masala ro'y bergan oqibatlarga qarab hal etiladi. Agar badanga yengil shikast yetkazish tarzidagi oqibat yuz bergan bo'lsa, aybdor jinoiy javobgarlikka tortilmasligi lozim. Jabrlanuvchiga o'rtacha og'ir yoki og'ir shikast yetkazilgan bo'lsa, aybdorning qilmishi Jinoyat kodeksi 111-moddasi (ehtiyotsizlikdan badanga o'rtacha og'ir yoki og'ir shikast yetkazganlik uchun) bilan kvalifikatsiya qilinadi;

to'rtinchi vaziyat – raqibning sog'lig'iga sport bellashuviga bog'liq bo'lmagan holda shikast yetkazilishi. Bunday hollarda badanga qasddan u yoki bu darajada shikast yetkazganlik uchun aybdor jinoiy javobgarlikka tortiladi.

Shuni alohida ta'kidlash lozimki, sog'liqqa qarshi jinoyatlardan bir turi sifatida badanga shikast yetkazish mazmunidan kelib chiqib, inson badanida mavjud, o'ziga xos moddiy xususiyatlari va ko'rinishiga ega bo'lgan, sud-tibbiy ekspertizasi yordamida og'irligi hamda darajasini aniqlash imkonini beradigan zarar yetkazilganligini ifodalaydi. Biroq ushbu tushuncha faqatgina moddiylikka asoslangan bo'lib, u o'zida shaxsga shikast yetkazilishi natijasida uning ruhiyatiga yetkazilgan zarar va kechinmalarni qamrab olmaydi. Aslida yetkazilgan har qanday tan jarohati shaxsga jismoniy og'riq berishi bilan birga, ruhiyatiga ham salbiy ta'sir ko'rsatadi hamda ziyon yetkazadi.

M.V. Avakyaning fikriga ko'ra, bir vaqtning o'zida kaltaklash maqsadi ruhiy zo'ravonlik ham bo'lishi mumkin, inson ikkita o'zaro bog'langan, lekin sifat jihatidan turli xil tuzilmalar birligi hisoblanadi [6].

Y.V. Bezruchko umumlashtirgan holatda quyidagicha xulosa qiladi: "Insonga qilinadigan har qanday zo'ravonlik ham jismoniy, ham ruhiy ta'sir doirasiga ega. Insonda ikkita ta'sir doirasi mavjud: biologik va psixologik [7]".

Ko'plab olimlar o'z izlanishlarida jismoniy va ruhiy zo'ravonliklarni alohida mustaqil jinoyat deb hisoblab, har ikkisi ham javobgarlikni taqozo etishini e'tirof etishgan [8, 9, 10].

Y.G. Saxarovaning yozishicha, kaltaklar yoki tana daxlsizligiga ta'sir qiluvchi xatti-harakatlar uning nafaqat jismoniy, balki ruhiy sog'lig'iga ham ta'sir ko'rsatadi. Masalan, yuzdagi jarohat izlari ko'p holatlarda insonning sog'lig'idan ko'ra nafsoniyatiga va qadriga putur yetkazadi [11]. Shuni ta'kidlash lozimki, gap faqat jismoniy og'riqda emas, xo'rlanganlik, o'ziga ishonchsizlik, qul sifatida bog'liqlik yuzaga kelishida nafaqat jism daxlsizligi buziladi, balki insonni erkinligi va qadr-qimmatining daxlsizligi toptaladi [12].

Jarohat yetkazayotgan odam harakatlari oqibatida turli og'irlik darajasidagi tan jarohatlari olinishini tushunishi darkor, u jabrlanuvchining nafaqat jismi, balki qadri poymol qilinishida aybdordir. Kaltaklanish ikki tomonlama bo'lmasa, bir insonning ikkinchisidan ustunligi, zo'ravon tomonda kuch, kaltaklangan tomonda esa zaiflik yoki bir tomonda hukmronlik, ikkinchi tomonda esa itoatkorlik bor. Shu tariqa zo'ravon birinchi o'rinda insonni sog'lig'iga, ikkinchi tomondan, jabrlanuvchining or-nomusi, qadr-qimmatiga tajovuz qiladi.

Bunday holatlarda jabrlanuvchiga ham jismoniy, ham psixologik (ruhiy) azob yetkaziladi. Agarda jismoniy iztirob faqat jismoniy zo'ravonlik orqali yetkazilsa, psixologik (ruhiy) iztirob har ikkala zo'ravonlik turi bilan yetkaziladi. Bunday holatda ruhiy iztirob jismoniy og'riqlar tufayli kuchayadi, jabrlanuvchining ruhiyatiga ikki barobar kuchli ta'sir ko'rsatadi. Shuning uchun, bizningcha, qasddan badanga shikast yetkazish jinoyatlarida ham inson sog'lig'iga, ham ruhiyatiga ziyon yetkaziladi.

Yuridik adabiyotlarda avvaldan "badanga shikast yetkazish" va "sog'liqqa shikast yetkazish" tushunchalari haqidagi masalalar bahs-munozaraga sabab bo'lib kelgan. Ko'plab yuridik adabiyotlarda "sog'liqqa shikast yetkazish" emas, balki "badanga shikast yetkazish" tushunchasi keltirib o'tilgan bo'lib, lekin hanuzgacha ularning yagona ta'rifi to'liq tavsiflab berilmagan. Xususan, ayrim olimlar badanga shikast yetkazish tushunchasini urish, do'pposlash, qiynash atamalari bilan bog'lamaslik lozimligini ta'kidlasalar [13], boshqalar esa badanga shikast yetkazish tushunchasiga nafaqat urish, do'pposlash, qiynash harakatlarini, balki inson salomatligining umumiy buzilishiga olib kelmagan hamda qon ketish bilan bog'liq bo'lmagan boshqa zo'ravonlik harakatlarini ham kiritmaslik lozimligini qayd etadi [14].

Shuningdek, boshqa guruh olimlar urish, do'pposlash va qiynash bilan bog'liq harakatlarni sog'liqqa zarar yetkazishga taalluqli deb hisoblaydilar, biroq bunday harakatlarni sud-tibbiy ekspertizasi tomonidan aniqlash imkoni bo'lmaganligi sababli ularni badanga shikast yetkazish tushunchasiga kiritmaganlar [15].

M.M. Gorshkov esa tan jarohati jinoyati tushunchasiga o'zga shaxs tomonidan nafaqat jiddiy va sezilarli darajada sog'liqqa ziyon yetkazish, balki bir lahzada izziz o'tib ketadigan og'riqni ham shu jinoyatlar toifasiga kiritadi [16].

A.A. Matchanovning ta'kidlashicha, jismoniy og'riq bilan bog'liq bo'lgan zarba, kaltak va boshqa zo'ravonliklar, har qanday jarohatlar kabi inson salomatligiga ziyon yetkazadi [17]. Uning tibbiyot adabiyotlariga asoslangan fikriga ko'ra, har qanday jismoniy og'riq tana va ichki organlarning odatiy faoliyatini buzadi. Bunday nuqtayi nazarni boshqa mualliflar ham qo'llab-quvvatlab, zarba, kaltak va boshqa zo'ravonlik harakatlarini tan jarohati yetkazish jinoyati deb hisoblaydilar [18, 19].

R.D. Musabirovning ta'kidlashicha, shaxs tanasiga yetkazilgan jarohat har qanday emas, balki sezilarli va ko'rinarli darajada ziyon keltiradigan sog'liq buzilishidir [20].

O.V. Bespechniy esa sog'liqqa sezilarli darajada jarohat yetkazilmasligining o'zi shubhalidir, chunki har qanday jarohat har doim va so'zsiz sog'liqning jiddiy buzilishi bilan bog'liq [21], deb ta'kidlaydi.

O.A. Kustovani ta'kidlashicha, tan jarohatlari yetkazilgan jinoyatlarning boshqa jinoyatlardan farqi keltirilgan ziyon namoyon bo'lishi va aniq ta'riflanishi hamda mutaxassislar bilan tasdiqlanadigan bo'lishi darkor [22].

Tahlil qiladigan bo'lsak, badanga shikast yetkazish deb topilishi mumkin bo'lgan sog'liqqa zarar yetkazilishi chegaralarini aniq belgilash va uni boshqa zo'ravonlik tajovuzlaridan farqlash (ajratish) imkonini beradigan ikkita obyektiv mezon asos qilib olingan ta'rif, bizningcha, ancha aniqroqdir. Bu mezonlar quyidagilar:

odam tanasi a'zolari va to'qimalarining anatomik butunligi yoki bir me'yorda ishlab turishning buzilganligi;

odam sog'lig'iga sud-tibbiy ekspertizasi yordamida yetkazilgan zararining og'irligi va darajasini aniqlash imkonini beradigan zararining yetkazilganligi [23].

Fikrimizcha, urish, do'pposlash va boshqa jismoniy og'riq beruvchi harakatlar sodir etilishini badanga shikast yetkazishlar jumlasiga kiritib bo'lmaydi. Chunki bunday harakatlar natijasida badanga yetkazilgan shikastlarning og'irlik darajasi sud-tibbiy ekspertizasi o'tkazish jarayonida obyektiv mezonlar asosida tasdiqlanishi mumkin bo'lgan darajada sog'liqni ishdan chiqarmaydi.

Sog'liqqa qarshi jinoyatlarning subyektiv tomoni aksariyat jinoyat tarkiblari aybning qasd shaklida ifodalanadi, biroq ehtiyotsizlik oqibatida ham sodir etilishi mumkin. Bunda qasd to'g'ri yoki egri bo'lishi mumkin.

Jinoyat kodeksi 104-moddasi 3-qismi "d" bandida nazarda tutilgan jinoyat aybning ikki shaklida (murakkab ayb) sodir etiladi, ya'ni qilmishga nisbatan qasd qonunda ko'rsatilgan oqibatga nisbatan aybning ehtiyotsizlik shaklida ifodalanadi.

Jinoyat kodeksi 104–110-moddalari bo'yicha javobgarlik aybdorda mazkur moddalar dispozitsiyasida ko'rsatilgan shikastni boshqa shaxsga huquqqa xilof ravishda yetkazishga nisbatan qasd (to'g'ri yoki egri) mavjud bo'lgandagina kelib chiqadi.

Agar aybdor o'z harakati yoki harakatsizligining ijtimoiy xavfli ekanligini anglasa, jabrlanuvchi badaniga muayyan darajada shikast yetkazishi mumkinligiga ko'zi yetsa va shuni xohlasa yoki xohlamasa-da, bunga ongli ravishda yo'l qo'ysa yoki o'z

qilmishidan kelib chiqadigan oqibatlariga befarq qarasa, qilmish aslida kelib chiqqan oqibatlar bo'yicha kvalifikatsiya qilinadi.

Badanga shikast yetkazishga oid ishlar bo'yicha qilmishni to'g'ri kvalifikatsiya qilish uchun ayb shakli, badanga shikast yetkazish motivi, maqsadi va usuli, aybdorning qilmishi bilan kelib chiqqan oqibat o'rtasida sababiy bog'lanish mavjudligi, shuningdek, ishning to'g'ri hal etilishi va aybdorga adolatli jazo belgilanishi uchun ahamiyatli bo'lgan boshqa holatlar batafsil aniqlanishi lozim.

Sog'liqqa qarshi jinoyatlarning subyekti qonunda belgilangan yoshga to'lgan aqli raso har qanday jismoniy shaxslar bo'lishi mumkin. Jumladan, qasddan badanga og'ir (JK, 104-m.) yoki o'rtacha og'ir shikast yetkazish (JK, 105-m.), shuningdek, kuchli ruhiy hayajonlanish holatida qasddan badanga og'ir yoki o'rtacha og'ir shikast yetkazish (JK, 106-m.) jinoyati *subyekti* 14 yosh va sog'liqqa qarshi boshqa jinoyatlarning *subyektlari* 16 yoshdan boshlanadi (JK, 104-modda 3-qism "b" va "v" bandi, 105-modda 2-qism "k" va "l" bandlarida nazarda tutilgan jinoyat tarkiblarida jinoyat subyektining maxsus belgilari ham qayd etilgan).

Xulosalar

Yuqoridagilardan kelib chiqib "badanga shikast yetkazish" tushunchasini "sog'liqqa ziyon yetkazish" tushunchasiga almashtirishni taklif etamiz va quyidagi jinoiy-huquqiy nuqtayi nazardan ishlab chiqilgan mualliflik ta'rifi beramiz.

Jumladan, *sog'liqqa ziyon yetkazish – qasddan yoki ehtiyotsizlik orqasidan tashqi ta'sir ko'rsatilishi oqibatida inson organlari yoki organizmi to'qimalari anatomik to'kisligi yoki ularning fiziologik funksiyasining yoxud ruhiyati buzilishiga sabab bo'lgan sog'liqqa g'ayriqonuniy zarar yetkazish.*

Bundan tashqari, *sog'liqqa qarshi jinoyatlar uchun javobgarlik va ularning profilaktikasiga oid ilmiy-nazariy xulosalarga to'xtaladigan bo'lsak, ular quyidagilardan iborat:*

inson organlari – umumiy vazifani bajarish uchun strukturaviy birlikka birlashtirilgan to'qimalar yig'indisidir;

organizm to'qimalari – umumiy tuzilish va rivojlanishga ega hamda ma'lum funksiyalarni bajaradigan hujayralar va hujayralararo moddalar guruhidir;

inson fiziologiyasi – organizm funksiyalari, tizimlari, a'zolarini, to'qimalari, hujayralari va ularning boshqarish mexanizmlari tizimidir.

Tana daxlsizligiga ta'sir qiluvchi xatti-harakatlar uning nafaqat jismoniy, balki inson ruhiy sog'lig'iga ham salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkin. "Badanga shikast yetkazish" tushunchasi o'zining mazmuni bilan inson fiziologiyasiga yetkazilgan ziyonni, ya'ni ko'rish, so'zlash, eshitish qobiliyatini yo'qotish yoxud ruhiy holati buzilishini o'z ichiga qamrab ololmaydi. Shu boisdan jinoyat qonunchiligida "badanga shikast yetkazish" tushunchasi o'rniga "sog'liqqa ziyon yetkazish" tushunchasini qo'llash maqsadga muvofiq. Unga quyidagicha ta'rif berish taklif qilinadi:

Sog'liqqa ziyon yetkazish – qasddan yoki ehtiyotsizlik orqasidan tashqi ta'sir ko'rsatilishi oqibatida inson organlari yoki organizmi to'qimalari anatomik to'kisligi yoki ularning fiziologik funksiyasi yoxud ruhiyati buzilishiga sabab bo'ladi.

Amaldagi jinoyat qonunchiligida tan jarohati yetkazganlik uchun javobgarlik tan jarohatining og'irligiga (og'ir, o'rtacha og'ir va yengil) qarab ajratilib, ijtimoiy jihatdan

to'liq shartlangan. Tan jarohatining og'irlik darajasi tibbiy va iqtisodiy mezonlar asosida belgilanadi. Tibbiy mezonlarni hisobga olgan holda "sog'liqning umumiy buzilishi", "sog'liqning uzoq muddatli buzilishi", "sog'liqning qisqa muddatli buzilishi" farqlanadi.

Iqtisodiy mezon mehnatga layoqatlilik darajasini aks ettiradi, bu "umumiy mehnat qobiliyatining o'ttiz uch foizidan kam bo'lmagan qismini doimiy ravishda yo'qotish" (JK 104-modda), "umumiy mehnat qobiliyatini o'ndan o'ttiz uch foizgacha sezilarli darajada doimiy yo'qotish" (JK 105-modda) va "sog'lig'ining qisqa muddatga yomonlashuviga yoki mehnat qobiliyatining uncha uzoq bo'lmagan muddatga yo'qolishi" (JK 109-modda) sifatida ifodalanadi.

REFERENCES

1. Universal Declaration of Human Rights. Available at: <http://constitution.uz/uz/pages/humanrights>
2. International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights.
3. Otajonov A.A. Shaxsga qarshi jinoyatlar [Crimes against the person]. Tashkent, 2012, pp. 24–26.
4. Constitution of the World Health Organization (WHO). Available at: https://www.who.int/governance/eb/who_constitution_ru.pdf
5. Shalagin A.Ye. Prestupleniya protiv zdorov'ya naseleniya. Ponyatiye, vidy, obshchestvennaya opasnost' [Crimes against public health. Concept, types, public danger]. *Bulletin of the Law Institute of the Ministry of Internal Affairs of Russia*, 2011, vol. 3/5, p. 28.
6. Avak'yan M.V. Metodika rassledovaniya i podderzhaniya gosudarstvennogo obvineniya po delam ob umyshlennom prichinenii tyazhkogo vreda zdorov'yu [Methodology of investigation and support of state prosecution in cases of intentional causing of grievous bodily harm]. Kaliningrad, 2017, p. 124.
7. Bezruchko Ye.V. Prestupleniya, posyagayushchiye na bezopasnost' zdorov'ya cheloveka: teoretiko-pravovoye issledovaniye [Crimes encroaching on the safety of human health: theoretical and legal research]. Rostov-on-Don, 2018, p. 450.
8. Lyakh L.A. Pervonachal'nyy etap rassledovaniya umyshlennogo prichineniya tyazhkogo vreda zdorov'yu, opasnogo dlya zhizni [The initial stage of the investigation of intentional infliction of grave harm to health, dangerous to life]. Available at: <https://www.dissercat.com/content/pervonachalniy-etap-rassledovaniya-umyshlennogo-prichineniya-tyazhkogo-vreda-zdorovyu-opasno>
9. Makarov A.Yu. Ugolovno-pravovaya bor'ba s umyshlennymi meneye tyazhkimi (sredney tyazhesti) telesnymi povrezhdeniyami [Criminal-legal struggle with intentional less serious (moderate) bodily injuries]. Available at: <https://www.dissercat.com/content/ugolovno-pravovaya-borba-s-umyshlennymi-meneye-tyazhkimi-srednei-tyazhesti-telesnymi-povrezhd>

10. Niyozova S.S. Shaxsga qarshi zo'rlik ishlatib sodir etiladigan jinoyatlarning viktimologik profilaktikasi [The study of the impact of crime on victims]. Tashkent, 2020, p. 71.

11. Sakharova Ye.G. Rassledovaniye prichineniya vreda zdorov'yu [Investigation of damage to health]. Available at: <http://www.dslib.net/kriminal-process/rassledovanie-prichineniya-vreda-zdorovju.htm>

12. Tereshchenko T.G. Umyshlennoye prichineniye tyazhkogo telesnogo povrezhdeniya: ugovovno-pravovaya i kriminologicheskaya otsenka [Intentional infliction of grievous bodily harm: criminal-legal and criminological assessment]. Minsk, 2013. p. 20.

13. Avak'yan M. V. Metodika rassledovaniya i podderzhaniya gosudarstvennogo obvineniya po delam ob umyshlennom prichinenii tyazhkogo vreda zdorov'yu [Methodology of investigation and support of public prosecution in cases of intentional infliction of grievous bodily harm]. Kaliningrad, 2017, p. 251.

14. Popov A.N. Prestupleniya protiv lichnosti pri smyagchayushchikh obstoyatel'stvakh [Crimes against the person under mitigating circumstances]. Available at: <https://search.rsl.ru/ru/record/01000726663>

15. Yershov V.A. Metodika rassledovaniya prestupleniy protiv zhizni i zdorov'ya grazhdan, sovershayemykh chlenami neformal'nykh grupp (dvizheniy) [Methodology for investigating crimes against the life and health of citizens committed by members of informal groups (movements)]. Available at: <https://www.dissercat.com/content/metodika-rassledovaniya-prestuplenii-protiv-zhizni-i-zdorovya-grazhdan-sovershaemykh-chlenam>

16. Gorshkov M.M. Pervonachal'nyy etap rassledovaniya istyazaniy. Tipizatsiya kriminalisticheskii znachimoy informatsii [Initial stage of investigation of torture. Typification of forensically significant information]. Available at: <http://www.dslib.net/kriminal-process/metodika-rassledovaniya-istyazaniy.html/>

17. Matchanov A.A. Metodika rassledovaniya prestupleniy (teoreticheskiye i prakticheskiye aspekty) [Methods of crime investigation (theoretical and practical aspects)]. Tashkent, Academy of the Ministry of Internal Affairs of the Republic of Uzbekistan, 2019, p.74.

18. Ganiyev O.T. Osobennosti rassledovaniya prestupleniy, svyazannykh s rasprostraneniym zabolevaniy, peredayushchikhsya polovym putem, i SPIDa [Features of the investigation of crimes related to the spread of venereal diseases and AIDS]. Tashkent, 2006, p. 21.

19. Turgunov I.T. Povysheniye kul'tury prav cheloveka v MVD [Raising the culture of human rights among employees of internal affairs agencies]. Tashkent, Uzb. Resp. MIA Academy, 2017, p. 78.

20. Musabirov R.D. Osobennosti pervonachal'nogo etapa rassledovaniya tyazhkikh nasil'stvennykh prestupleniy protiv zhizni i zdorov'ya, sovershennykh raneye sudimymi litsami [Features of the initial stage of the investigation of serious violent crimes against life and health committed by previously convicted persons: author's abstract]. Available at: <https://www.dissercat.com/content/>

osobennosti-pervonachalnogo-etapa-rassledovaniya-tyazhkikh-nasilstvennykh-prestuplenii-proti

21. Bespechnyy O.V. Teoreticheskiye i prakticheskiye problemy rassledovaniya prestupleniy, svyazannykh s prichineniyem tyazhkogo vreda zdorov'yu [Theoretical and practical problems of investigating crimes related to causing serious bodily harm]. Available at: <https://www.dissercat.com/content/teoreticheskie-i-prakticheskie-problemy-rassledovaniya-prestuplenii-svyazannykh-s-prichineni>

22. Kustova O.A. Metodika rassledovaniya prestupleniy, svyazannykh s iz'yatiyem organov i (ili) tkaney cheloveka dlya transplantatsii [Methodology investigation of crimes related to the removal of human organs and (or) tissues for transplantation]. Available at: <http://lawlibrary.ru/disser2015590.html>

23. Rustambayev M.H. O'zbekiston Respublikasi jinoyat huquqi kursi [Course of criminal law of the Republic of Uzbekistan]. Tashkent, 2018, p. 115.

24. Niyazova S.S. Pravovaya kharakteristika ubiystva v sostoyanii sil'nogo dushevno volneniya [Legal characteristics of murder in a state of strong emotional distress]. *Eurasian Journal of Law, Finance and Applied Sciences*, 2022, pp. 61–72.

25. Niyozova S.S. Prevention of Crime in the Family and the Role of Victimology in the Republic of Uzbekistan. *Eurasian Journal of Law, Finance and Applied Sciences*, 2020, vol. 29/3, pp. 3960–3969.

26. Niyozova S.S. Reasons for the Murder of a Newborn Child by a Mother and Criminal Liability for it. *Int J Semiot Law* 2024. DOI: 10.1007/s11196-024-10174-8

KRIMINOLOGIYA

VA JINOIY ODIL SUDLOV

ILMIY-AMALIY JURNAL

2024-yil 4-son